

Van wie is het onderwijs?

Er is iets vreemds aan de hand in het Nederlandse onderwijs. Waar decennialang rust en orde leken te heersen en het onderwijs overzichtelijk verdeeld was naar leeftijd, doelgroep en levensbeschouwing, daar brak eind jaren '90 plotseling de pleuris uit.

DOOR HARTGER WASSINK

Het vmbo was net ingevoerd, net als het Studiehuis. In sommige steden ontstonden door fusieprocessen virtuele monopolies van een of enkele scholen. Al veel langer daarvoor was het belang van religie in het openbare leven afgenomen. Onder druk van de fusieprocessen verkruiden nu ook in het onderwijs de klassieke zuilen in rap tempo. Ouders kozen niet langer vanzelfsprekend een katholieke school omdat ze zelf ooit hun eerste communie gedaan hadden. Sterker, veel ouders waren zich er niet langer van bewust welke 'denominatie' een school eigenlijk had.

Hogere druk

In dat veranderende landschap begonnen plotseling een aantal partijen zich zorgen te maken. Politici zagen het Nederlandse onderwijs langzaam maar zeker dalen op internationale ranglijsten, die rond dezelfde tijd ontstonden. Iemand moest ons onderwijs behoeden voor verder kwaliteitsverlies, maar wie? Oudere leraren zagen steeds meer on- of onderbevoegde collega's voor de klas komen. Het leraarschap was door salarismaatregelen in de jaren '80 immers een stuk minder aantrekkelijk geworden. De instroom van nieuwe leraren was te laag en liet kwalitatief te wensen over, waarschuwde de commissie Toekomst Lerarenbeleid al in 1993. Ook de houding van ouders ten opzichte van de school liet een ontwikkeling zien. Het gezag van de school was niet meer vanzelfsprekend. De afstand tussen school en ouders nam toe, het aantal kinderen per gezin nam af en ieder kind moest 'een geslaagd project' worden. Ouders merkten dat hun kind niet de individuele aandacht kreeg die ze eigenlijk verwachtten. Leraren, jong

en oud, merkten dat de druk om te presteren met hun leerlingen, steeds verder werd opgevoerd.

En men begon elkaar de schuld te geven. Leraren van de oudere generatie gaven de bestuurders en managers met hun Excel-sheets de schuld. Bestuurders speelden de zwarte Piet door naar de politiek. De politiek kaatste die bal terug, en legde meer verantwoordelijkheid bij de ouders. Ouders reageerden zich dan maar af tijdens het tienminutengesprek, omdat dat vaak het enige contact was dat ze met de school hadden. Deze vicieuze cirkel lijkt voorlopig nog niet doorbroken.

Verlichtingsideaal

Even terug in de geschiedenis. Voor er scholen waren zoals wij die nu kennen, werd onderwijs verzorgd door kerken en kloosterordes en zeker niet voor iedereen. Klassen waren tot de 18^e eeuw een wanorde van individueel lerende kinderen die af en toe uitleg van de meester kregen. Begin 19^e eeuw kwam de eerste wetgeving die algemeen openbaar onderwijs mogelijk maakte. Er kwam een inspectie, er verschenen boeken en methodes, de instructie voor kinderen verliep voortaan groepsgewijs in de 'stille klas', die nu de norm is. In die eeuw ontstond ook de bekende schoolstrijd. De liberale beweging streefde naar verlichting, en onderwijs dat vrij was van religie. De protestanten vonden het opkomende openbare onderwijs juist niet religieus genoeg en voor de katholieken was het allemaal nog veel te protestants.

De invloedrijke liberaal Thorbecke formuleerde dat onderwijs een 'aanhoudende zorg van de overheid is', en dat onderwijs op allerlei grondslagen gegeven kon worden, als het maar deugdelijk was. In 1917 werd de schoolstrijd pas echt

We moeten beseffen dat geen enkele partij het eigenaarschap van het onderwijs kan opeisen.

beëindigd toen er volledige gelijkstelling van financiering kwam voor zowel het openbare als het bijzonder onderwijs.

Feitelijk ging de schoolstrijd van toen tussen het confessionele 'maatschappelijke middenveld', dat van mening was dat het zelf voor goed onderwijs kon zorgen, en de liberale beweging die onderwijs zag als element van Verlichting: onderwijs moest volgens hen vooral uit handen van religie blijven. Die strijd werd voorlopig in het voordeel van de confessionelen beslecht. Hun emancipatie zorgde voor sterke zelfstandige schoolorganisaties, in de vorm van verenigingen en stichtingen met een vrijwilligersbestuur. Zo raakte het Nederlandse onderwijs breed in de samenleving verankerd.

Van wie is het onderwijs nu?

Deze maatschappelijke verankering vormt goed beschouwd nog steeds een belangrijke pijler onder de legitimatie van het onderwijsbeleid in Nederland. Maar met de ontzuiling verdwijnt de natuurlijke achterban van veel scholen en met het verbleken van de rol van religie keren verlichtingsidealen weer terug: onderwijs als middel om vrij te leren denken. Waar het middenveld verliest aan invloed, mag van veel mensen de overheid zich weer meer bemoeien met de inhoud van het onderwijs.

Maar dat idee verhoudt zich slecht met de maatschappelijke verankering. Het openbaar onderwijs is namelijk net vrijwel volledig verzelfstandigd, zoals het van oudsher confessionele onderwijs dat altijd al was. Dat confessionele onderwijs is echter grotendeels losgeraakt van het oude kader van kerk en de 'eigen kring', waaraan wie verantwoording werd afgelegd. Besturen en toezichhouders zijn daardoor de morele ankers voor hun beleid verloren. Dat gaat soms grondig verkeerd.

Algemeen klinkt de roep om de macht van de schoolbesturen in te perken. *Ze zouden 'te autonoom' zijn.* De vraag is echter wat het alternatief is. In veel andere landen (zoals de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk) wordt nog steeds belangstellend gekeken naar de (in hun ogen) elegante inrichting van het Nederlandse onderwijs. In die landen raakt onderwijsbeleid vaak hopeloos verstrikt in lokale politiek en incompetentie, gekozen schoolbestuurders. Nederland doet het wat betreft de bestuurlijke inrichting niet zo slecht als we wel eens denken.

We moeten beseffen dat geen enkele partij het eigenaarschap van het onderwijs kan opeisen. Het onderwijs is van niemand en van iedereen. We zullen ons telkens opnieuw moeten beraden op de vraag wat de rol en functie van het onderwijs in de samenleving is. Het antwoord op die vraag

verschilt van school tot school. We hebben bestuurders en leraren nodig die zich rekenschap geven van de unieke context van hun school, en die beseffen dat er nog steeds verantwoording afgelegd moet worden aan de belangengroepen die de legitimiteit van het schoolbeleid waarborgen. Leraren zijn tegelijk belangengroep én geven vorm aan het onderwijs. Samen met collega's, ouders, schoolleiding en overheid vormen zij een ingewikkeld functionerend organisme, dat als geheel bijdraagt aan een goede ontwikkeling van jonge mensen. Wat 'goed' is, staat niet van te voren vast. We hebben leraren nodig die hierover steeds opnieuw willen nadenken en daarop aanspreekbaar willen zijn. ●

► **Hartger Wassink is associate lector aan de Hogeschool Utrecht en zelfstandig adviseur**